

მიიღება ხელის მოწერა. ფასი 1 წლ.—5 მან. 9 თვ.—2 მ. 75 კ., 3 თვ.—1 მ. 50 კ., 1 თვ.—50 კ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.

ყოველ კვირავალი საზოგადო-ეკონომ.

მიზრი და სალიბერატორო შუხრალი

რედაქცია ღიაა 10—3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპეშისა: თბილისი კლდე.

ს ა რ ჩ ე ვ ი : თ.-აზნაურობის კრების გამო.—* *—სა. მიწის მობილიზაციის საკითხი აღმოსავლეთ საქართველოში.—ნიკო ტ—ძისა. დიდებულ ადამიანთა სსოფნა.—რ. გ—ესი. ჰრესა. უკანასკნელი ამბები. გულუბრევილია ღებურალი.—ეკალისა. ახალგაზრდა მოღვაწე.—გან-მანისა.სოფ. მღეთი.—ლ. ცაგარელია. ქალთა სასწავლებლები.—ხონელი მანისა. ბაღკანეთის ამბები.—მეომარისა.ნარვეი. ახალი კლუბის თინები.—დამსწრესი.ჩვენი ფესტა.

სასიცოცხლო საკითხებს, რომელნიც ჩამოთვლილნი არიან დღიურ წეს-რიგში*), სათანადო დაკვირვებით და განზომით მოეპყრნენ.

თუ წეს-რიგის რიგს რამე მნიშვნელობა აქვს, უნდა ვიფიქროთ რომ უმთავრესი მნიშვნელობა, როგორც მოსალოდნელი იყო, მიქცეული აქვს კახეთის რკინის გზას და ეს საკითხი პირველსაკითხად არის გამოცხადებული. უმთავრესია იგი არა მარტო იმიტომ, რომ ამ ქაშად ყველაზედ დიდს გამბედაობას თხოულობს თავ.-აზნაურობისაგან, არამედ იმიტომაც, რომ საზოგადოების და მთელი ერის სიმწიფის საზომს შეადგენს.

რამდენიმე წლის განმავლობაში ატეხილი მხურვალე სჯა-ბაასი, შარშან თითქმის ბრძოლად გადაიქცა, რადგან საგნის სიდიდე მართლაც ყოველ მხრივ შესწავლას თხოულობდა რთული და ახალი საქმისას. მაგრამ, როგორც ირკვევა, უკანასკნელ დროს თითქმის ყველანი შეთანხმებულან უმთავრეს მუხლებში და ურწმუნონი და ჯიუტნიც მოტეხილან უტყუარ საბუთებსა და ანგარიშების წინაშე. ისე რომ კახ.რკ.გზის ბედს,ყველას საბედნიეროდ, 23 თიბათვეს ეგებ მარტო ფორმალური დამტიკება და ექირვებოდეს. მართლაც, წარმოუდგენელია, საჯარო კრებაზედ ხელ-ახლა გაიმართოს გაუთავებელი მსჯელობა რკ. გზის სიკეთე-სიავებზედ და მისი პატრონობის ხეირობა-უხეირობაზე. ვისაც აქამ-

დღევანდელ სათ.-აზნ.

კრების გამო

თუმცა დეპუტატთა საკრებულოში დღეს ჩვეულებრივი „საგანგებო“ კრება არის, მაგრამ მას არა ჩვეულებრივად სერიოზული საკითხები აქვს გადასაწყვეტი და მართლაც საგანგებო სიმძიმისა. გამორკვევა ამ საკითხებისა თვით კრებაზედ ყოველად შეუძლებელია, რადგან რთული საკითხების გადასაწყვეტად წინასწარი შესწავლა ყოველთვის საჭირო და ყოველს ხეირიანად მოწყობილ დაწებულებაში, გამგეობრგანო ასრულებს. ამ „მოსამზადებელ“ საქმეებს. ჩვენ არ ვიცით რა გარკვეული მოსაზრებით ან რა გვარ დასაბუთებით შეიტანს დეპუტატთა და მარშალთა კრებული წამოყენებულ საკითხებს თავ.-აზნაურთა საგუბერნიო კრებაზედ, მაგრამ იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ იმ

*) იხ. „კლდე“ № 25.

დის ეს საკითხი არ შეუსწავლია და გარდაწყვეტილი არა აქვს თავისათვის—იმას დანაშაულად უნდა ჩაეთვალოს საბოლოო გარდაწყვეტილებაში საკამათო აზრების და ნამეტნავად გრძნობების შეტანა, რასაც უმეტესად პირადი ხასიათი აქვს ხოლმე.

ჩვენი აზრი კახ. გზის სილიადეზედ ჩვენ მკითხველებისათვის ცნობილია და აღარ შევეხებით დაწვრილებით, მაგრამ ერთხელ კიდევ აღვნიშნავთ, რომ სრული პატრონობა კახ. რკ. გზაზედ ისეთი დიდი საქმეა მთელი ერისათვის, როგორც ჯერ არ უნახავს საქართველოს უკანასკნელ საუკუნის და 1/10-ს განმავლობაში. დიდი უნარი უნდა გამოვიჩინოთ, რომ არამთუ ეხლა, მომავალშიაც უზრუნველ ვყოთ ჩვენთვის ეს გზა და კარგად განვაგოთ საქმენი მისნი,—რისათვისაც დიდი სამზადისი გვმართებს და წრთვანა.

სრული იმედი გვაქვს, რომ თ.-აზნაურობა არ შეირცხვენს პირსა და კარგად ჩაყრილ საძირკველზედ დიდს სასარგებლო შენობას ამოიყვანს.

მეორე დიდი და საინტერესო საკითხი უფრო ეთიკური და ნება-ყოფლობის შინაარსისაა, თუმცა შესაძლებელია, არამცთუ დიდ საზოგადოებრივ საქმედ იქცეს, არამედ კერძო პირთაც კარგა დიდი სარგებელი მოუტანოს—ეს გახლავთ სანადელო ფულის გაღება საერთო საქმისათვის.

ამ საკითხზედ ბევრი რამ დაწერილა, მაგრამ ყველა გამოთქმული აზრი და სურვილი—წყალში თევზის დაფასებასა ჰგავდა, რადგან ბევრმა ისიც კი არ იცოდა, თუ რამდენი ერგება თვითონ თავ.-აზნაურობას, არამცთუ ის არ იყო გამორკიეული, თუ თავ.-აზნაურობა თავისი მხრით რის გამოღებას აპირებს. პატარ-პატარა ცნობები იყო მხოლოდ აქა-იქ გაბნეული, რომ ზოგმა სამაზრო თ.-აზნაურობამ გადასწყვიტა 15%-ის გადაღება საერთო საქმისათვის, ზოგმა 25%-სა; იყო ცნობა იმის შესახებაც, რომ ქუთაისის გუბერნიის თავ.-აზნაურობამაც აღძრა ეს საკითხი ღ 25%-ზე აჩერებდა თავის ყურადღებას.

რადგან სანადელო მიწებში აღებული ფული იურიდიულად მარტო თავ.-აზნაურობას ეკუთვნის და არავის შეუძლიან ძალა დაატანოს—გინდა თუ არა, ეს ფული საზოგადო საქმეს მოახმარეო, ჩვენ გვინდა, სულ სხვა მხაროდან შევეხოთ ამ საკითხს და ვცადოთ დავანახვოთ თავ.-აზნაურობას, რომ ეტის გაღება ამ ფულიდან—მეტს სარგებლობას

მოუტანს თვით თავ.-აზნაურობას და რომ მართლაც ამ შემთხვევაში „რასაცა ვასცემ შენია, რაც არა—დაკარგულია“.

ჩვენ არ შევეხებით ამ საკითხს მარტო ეთიკურის მხრიდან, რომლის ძალითაც თავ.-აზნაურობა ზნეობრივად მოვალეა ხალხისაგან აღებული ფული, ამა თუ იმ სახით ისევ ხალხს დაუბრუნოს; არ შევეხებით იმიტომ, რომ თავ.-აზნაურობას, როგორც კერძო პირს თუ საქმარისი საღსარი აქვს და მდიდარია, იგივე თავ.-აზნაურობის უმეტესობა, როგორც კერძო პირი, ამ ხანად გაღატაკებულია, მშვიერია და... ყვავს რა აქვს, ყორანს რა მისცემო, ნათქვამია.

ამ შემთხვევაში ჩვენ არამცთუ წინააღმდეგნი ვიქნებით, რომ სანადელო ფული მოხმარდეს საქველმოქმედო საქმეებს, თუნდაც საერთო ხასიათისას, არამედ სრულიად გადაყრილ ფულად და მავნებელ საქმედ მიგვაჩნია. ჩვენს ყოფაში მყოფთათვის—ეს პირდაპირ უზნეო საქმედაც უნდა ჩაითვალოს, თუ რომ დიდი თანხა—რამდენიმე მილიონი გაიფანტა უნაყოფოდ; იქნება იგი თავ.-აზნაურობის წრეში, თუ გლეხკაცობისა: ეროვნული თვალსაზრისით მნიშვნელობა მარტო იმ ნაყოფსა აქვს, რომელსაც ვაწეული ხარჯი მოიტანს და ერის საერთო ჯამში დასტოვებს.

ამ მოსაზრებიდან გამოვდივართ, როცა ჩვენის მხრითაც უერთებთ ხმას იმ მიმართულებას პრესაში და საზოგადოებაში, რომელიც მოითხოვდა ბანკის, ან რომელიმე საერთო საკრედიტო დაწესებულების შექმნას. ესეთი დაწესებულება, იმის გარდა რომ ყველასათვის მისაწლომი იქნება, წოდების განურჩევლად, თუ სათანადო წესდებით დაიწყო მოქმედება, —იგი თვითონაც გაიზრდება, როგორც ეკონომიური ძალა, და გარშემოც გაზრდის და ააყვავებს, ააღორძინებს არეს. გარდა იმისა რომ იგი დაეხმარება ხალხსა და შეძლებას მისცემს იაფი კრედიტით ისარგებლოს მეურნეობასა, მრეწველობასა თუ ვაჭრობაში, იგი ეხლავე მოიპოვებს განვითარების ელემენტებს, გაძლიერდება და ამით დამფუძნებელთაც მოუტანს ხარგებელს ფულად. ხალხის სიმდიდრე, მეურნეობის გაძლიერება და განვითარება—პირველი საგანია ერის საზრუნველი, თუ რომ სურს ყველა სხვა სიკეთე და კულტურა შეიძინოს. ერის სიმდიდრე, არა მარტო აფაქიზებს, აამაყებს მის ფსიხიკას, არა მარტო აძლევს საღს იმედებს მომავლისას, არამედ მის პოლიტიკურ მდგომარეობასაც აუმჯობესებს ყოველთვის, რადგან

ეკონომიური ძალა, ისეთ კულტურულ ძალთა აღმ-
დგრელია, რომელნიც სქედენ ერის პოლიტიკურ
ბედსაც. როგორც ღარიბ ადამიანს ნაკლებ უწყევ-
ანგარიშს კერძო ცხოვრებაში ისე არად აგდებენ
ღარიბ ერს ერთა განწყობილებაში და ამ კანონს,
ავია იგი თუ კარგი, ანგარიში უნდა გაუწიოთ.

მაგრამ ესეთი საზოგადო და მომავალი ინტე-
რესები, ბევრს გაკირებულს ვერ დააკმაყოფილებს
და დღევანდელ კვერცხს არჩევს ხვალისდელ ქათამ-
სა. ამიტომ ყველა ის, ვინც იღებს სანადელო ფულ-
სა და დღესვე უჭირს—ძნელად გაიმეტებს რას-
მე; აი რისათვის არის საჭირო, რომ სპეციალისტებ-
მა და მცოდნეთ შეიმუშაონ ისეთი პროექტი საერ-
თო დაწესებულებისა—რაც ადვილად შესაძლებელია
—რომ დამფუნდებელი, ანუ ისინი, ვინც გაიღებს
სანადელო ფულსა, არამცთუ არას დაჰკარგა-
ვენ ამისაგან, არამედ სარგებლითაც მიიღებენ. იმით
შეიძლება მეტი სიმპატიაკ მიიზიდოს ღარიბი თავ-
აზნაურობისა და მეტი სარგებლობაც მოჰყვეს საერთო
საქმეს. საკრედიტო დაწესებულებას დღეს ყოველთ-
ვის დიდი სარგებელი მოაქვს პატრონისათვის და
ამასთან ხელს უწყობს ცხოვრების ამა თუ იმ მხა-
რის გამოცოცხლებას. ამ ორმავე სარგებლობით ყო-
ველთვის შეიძლება შეითანხმოთ ისინი, ვისაც კი-
დევე ეშინია და ჰგონია, რომ საერთო საქმე რაღა-
ცა მსხვერპლია ხალხისათვის მოტანილი. არა, —ეს
სასარგებლო საქმეა თვითონ ფულის პატრონთათ-
ვის და მგონი სრულად 100%-ის გადადება უფრო
ხელსაყრელია თავ-აზნაურობისათვის, ვიდრე 10-15
ან 25-სა.

რასაკვირველია, იმათთვის, ვისაც ისედაც ბევ-
რი აქვს და არც სანადელო ფულს იღებს ბევრსა—
უბრალო ლამაზი „ესტი“ იქნება, „საერთო საქმი-
სათვის“ ფულის გაღება, მაგრამ იმათთვის, ვისთვის-
საც ეს ფული სურიოზულ თანხას შეადგენს —ეს
„კარგ საქმეში, ფულის კარგად მოხმარება იქნება“,
როგორც ფრანგები ამბობენ.

მესამე ფრიად საყურადღებო საკითხი შეეხება
საადგილ-მამულო კომისიის რეორგანიზაციას. პრო-
ექტი ამ რეორგანიზაციისა არა ერთხელ ყოფილა
განხილული, აწონ-დაწონილი თვით კომისიის ინი-
ციატივით მოწვეულ კრებებზედ, საცა სხვა და სხვა
ჯგუფები იღებდნენ მონაწილეობას: იურისტები,
ფინანსისტები, ინჟინრები, საზოგადო მოღვაწენი
და სხ. ბევრჯელ გადაკეთდა და შესწორდა პირვან-
დელი პროექტი და უკანასკნელი ფორმით წარედგი-

ნა დებუტატთა საკრებულოს. დებუტატთა საკრებუ-
ლომ ამოიჩინა ამ პროექტის განსახილველად სა-
განგებო სუბ-კომისია, სამი პირისაგან შემდგარი.
უკანასკნელთ კიდევე ერთხელ მოიწვიეს ამ საკითხ-
თან ახლო მდგომი ჯგუფები და საკუთარი დასკე-
ნით საბოლოოდ გადასცეს პროექტი დებუტატთა
საკრებულოს, რომელმაც 18 თიბათვის სხდომაზედ
მიიღო, მცირედი შესწორებით, რამდენიმე წლის გან-
მავლობაში შემუშავებული პროექტი. დღეს იგი წა-
რედგინება საგანგებო კრებას დასამტკიცებლად.

საადგილ-მამულო კომისიის აქამდის ბევრი ნაკ-
ლი ჰქონდა და ცხოვრებამ თვითონ დაანახვა რო-
გორ უნდა შესწორებულიყვნენ ისინი. უდიდესი
ნაკლი იყო—მისი შებოქილი მდგომარეობა და
სრული დამოკიდებულება დებ. საკრებულოსაგან,
რომელიც ფაქტური გამგე იყო ყველა საქმისა და
თანხებისა.

ისე რომ შარშანდელ კრებაზედ წამოყენებული
საყვედურები, სწორედ იმ ადგილსა სცემდნენ კომი-
სიისას, რომელშიაც თვითონ უცხადებდა ბრძოლას
თავის აპეკუნებს.

მეორე ნაკლი იყო თანხების საშინელი სიმცი-
რე, რის გამო ს.ა.მ. კომისია ვერ ახერხებდა წამდ-
ვილ დახმარებას, საცა იგი მეტად საჭირო იყო და
იძულებული იყო წვრილმანებზედ დახურდავებული-
ყო. ახალი პროექტით, ს.ა.მ. კომისიის ხელში გადა-
დის მთელი სასოფლო-სამეურნეო და ექსტრაორდი-
ნალური თანხა, დაახლოვებით 50,000 მანეთამდე.
მესამე ნაკლი იყო უზომო რიცხვი კომისიის წევრე-
ბისა (18 კაცი), რაც აფერხებდა საქმეს და ართუ-
ლებდა. ახლის პროექტით რიცხვი კომისიის წევ-
რებისა შემცირებულია ხუთამდის (და სამი კანდი-
დატი) და ენიშნებათ მცირეოდენი საფასური, იმ
დროის ასანაზღაურებლად, რომელიც უნდა მოაკ-
ლოს თვითეულმა მათგანმა სხვა საზოგადო ან კერ-
ძო საქმეს.

ესეთმა გაუმჯობესებულმა პირობებმა უნდა შეს-
ცვალონ ძირიანად კომისიის მოქმედება, რომელიც
აქამდის ნელის ნაბიჯით მიდიოდა. რასაკვირველია,
ყველაფერი დამოკიდებულია ადამიანის ღირსებასა
და საქმის-მოყვარეობაზედ და ამიტომ თავად-აზნა-
ურთა კრებამ უნდა შერჩევით ჩააყენოს ამ
საქმეში ღირსეულნი და მცოდნე პირნი, რომელ-
ნიც მუყაითად და მიზან-შეწონვით შესარულებენ
ნაკისრ მოვალეობას. დრო არის, ასეთ საგულისხმი-
ერო საქმეებში მაინც დავანებოთ თავი შინაურუ-
ლად მოქცევას და მკვიდრ ნიადაგზედ დავამყაროთ

ერთ-ერთი ურთულესი და უმწვავესი საკითხი—საკითხი ჩვენი ტერიტორიალური თავ-დაცვისა; თორემ საზოგადოებრივი ორგანიზაცია თუ არ შეიქმნა ასეთი საქმისათვის, ორგანიზაცია, რომელიც კერძო პირთა შეუგნებელ მოქმედებას, პირში წაუყენებს შეგნებულ მოქმედებას, შეგნებულ და მტკიცე სურვილს მიზნისადმი ბრძოლისას; ტერიტორიის შენარჩუნებისათვის მკვიდრთა ხელში—ყოველი ღონის ხმარება მომავალში სრულიად ფუჭი და უსარგებლო და იქნება. მცირე თანხით მაინც წავაშველოთ ხელი ისეთს უკუღმართს მოვლენას, როგორც არის გაყიდვა, გაუთავებელი

გაყიდვა უცხოელებზედ საკუთარის მიწა-წყალისას, რომელიც მასაზრდოვებელი ძუძუა მთელი ერისა.

ჩვენის აზრით, დღეს თავ-აზნაურობამ უნდა პრინციპიალური აზრი გამოსთქვას იმის შესახებ, თუ რამდენი % მოახმაროს საერთო საქმეს და რა გვარ საქმეს და ამოირჩიოს კომპეტენტური პირნი, რომელნიც მოახდენენ ყრილობას **ქართლ-კახეთის და იმერეთის** თავ-აზნაურობის წარმომადგენლებისას, რომ საერთო საქმე, მართლაც საერთო იყვეს მთელ ქართველობისათვის და გამოარკვევენ საბოლოო, საუკეთესო და ჩვენ პირობებთან შეგუებულ ორგანიზაციას.

* * *

მიწის მობილიზაციის საკითხი ადმოსავლეთ საქართველოში *)

ბევრი დაწერილა და თქმულა, თუ როგორ ფეხქვეშ გვიცლება ნიადაგი, საქართველოს განაპირა საუკეთესო კუთხეები როგორ სწრაფად გადადის უცხოელების ხელში. ქართველი საზოგადოება ამ დიად საკითხში შეუწყნარებელ გულგრილობას იჩენს. იგი ხურდადდება იმისთანა საქმეებზე, რომელთა შედარება ამ დიდ საქმესთან არც კი შეიძლება.

როგორ უნდა დავიცვათ ის ადგილები, რომელსაც უცხოელები ეტანებიან? საზოგადოთ, თუ მხვედველობაში მივიღებთ ჩვენს უსახსრობას, ამგვარი ადგილების შენარჩუნება შესაძლებელია მხოლოდ მშრომელი ხალხის გადმოსახლებით მკიდროთ დასახლებული პროვინციებიდან. რაჭა-ლეჩხუმ-სვანეთ-იმერეთიდან—კახეთში, ბორჩალოში და აფხაზეთში; და თბილისის გუბერნიის ქართველი მთიულები: მოხევეების, გუდამაყრელების, ქსნისა და არაგვის მთიულებისა—მანგლისისა და ალბულალის მიდამოებში და შირაქში; ხევისურებისა—ცივგომბო-

რის მიდამოებში; ჩაღმა და პირიქითელი თუშები-სა—შირაქში. ყველა ამ ქართველ ელემენტთან ერთად ოსობაც იქნება დასახლებული; უკანასკნელი ქართველ ერს შეემატება.

ეს გადასახლება რომ მოსახერხებელია, ამის დასამტკიცებლად საკმარისია გავიხსენოთ წინად და ამ უკანასკნელ ექვსი წლის განმავლობაში თავის ინიციატივით გადასახლება: — მთიულ-გუდამაყრელებისა—ვერის ხეობაში, მანგლისისა და ალბულალის მიდამოებში, სათარხნოში და საჯავახოში, რომელნიც თბილისის მაზრას საზღვრავენ. სვანების გადასახლება დაღის ხეობაში (აბხაზეთშია), საცა მდინარე კოდორის სათავე იწყება, ა ი. სარაჯი-შვილისა და ღენერალ კოტენკოს მამულში.

(რამდენიმე საზოგადოებამ სვანეთში, როცა მათ ქვეყანას სენატორი ვატაცი ეწვია, სთხოვეს, რათა მათთვის ნება დაერთოთ დაღის ხეობაში სახაზინო ადგილებში დასახლებისა).

უკანასკნელი ექვსი წლის განმავლობაში ოსებისა და ზემოიმერელ-რაჭველების გადასახლება—ალაზან გაღმა კაბალო-ბებურიაში (სიღნაღის მაზრა); მთიულ-გუდამაყრელ - მოხევეების გადასახლება—შირაქში (სიღნაღის მაზრაშია), ოსებისა, ზემოიმერელებისა და ბორჯომის მხრის გაქართვებულ იმერელების გადასახლება—ს. ყვარელში (თელავის მაზრა), სამაჩაბლო და საციციანოს ოსების გადასახლება—პანკისში და ახმეტის მიდამოებში (თიანეთის მაზრა), ჯავახელების გადასახლება—ს. კუჯატანთან (თელავის მაზრა). ხევისურების გადასახლება ცივგომბორზე. ყველა ამათვის, გადასახლების

*) ეს წერილი გადმოთქმულია გაზ. „იმერეთიდან“, რომელშიაც მოთავსებულია რამდენიმე ფელეტონად. რადგან პირველი წერილი შეიცავს ბევრს საყურადღებო და საინტერესო ცნობას, ჩვენ მთლად მოგვყავს და გვიკვირს, ავტორმა რატომ „იმერეთში“ მოთავსა ეს წერილები, როცა მის უმეტეს ნაწილს ადგილობრივი ხასიათი აქვს და გაზ. „იმერეთს“ ნაკლებად იცნობს მკითხველი საზოგადოება.

რაც შეეხება დანარჩენ წერილებს—საცა ავტორი უმთავრესად კრიტიკას უწევს საადგილ-მამულთა კომისიას, —ამათი მოყვანა მთლად, ზედმეტად მიგვაჩნია, როგორც მრავალი შეცდომის მატარებელი და ვეცდებით ამის გამორკვევას შემდეგში.

დროს, დახმარების ხელი არავის გაუწოდებია. მიუხედავად ამისა მათ მოახერხეს ახალ ბინაზე გვარია-ნად მოწყობა.

1906 წლიდან ზემოიმერეთის გლეხკაცობამ, პირი ქნა კახეთისაკენ და იწყო ჩასახლება ალაზან-გალმა უდაბურ ტყეებში. ამათ მიჰყვა ოსობა, სურამის მხრის იმერლობა და ცოტაც რაქველობა (ორი სოფელი აქ უფრო აღრე იყო ოსებით დასახლებული). მდიდარმა და უხვმა ბუნებამ თავისი გული გადაუშალა. მშრომელ-გლეხკაცს დადგრილი ოფლი დაუფასდა, მიწამ ერთი ასად დაუბრუნა დახარჯული ძალა. გლეხ-კაცი, რომელსაც ძველს ადგილას ნახევარი წლის სარჩო ვერ მოეყვანა და მუცელი ხეირიანად ვერ გაედლო, სიხარულით ცას ეწეოდა, რადგან მას პირველ წელსვე იძენი სარჩო მოუვიდა, რომ არ იცოდა სად შეენახა. ბებრები ახალგაზრდებს შენატროდნენ: „ნეტავი თქვენ, რომ აქ უნდა დაბერდეთ, ამ კურთხეულ ადგილშიო“.

გადასახლებულნი წერილებით ატყობინებდნენ თავიანთ ნათესაებს და ნაცნობებს ახალი ადგილის სიკეთეს; როცა უკან უხდებოდათ იმერეთში მოსვლა, საქმის გამო, საცა ესრწებოდნენ მოსულე-ბი, ქირში თუ ლხინში, ლაპარაკი უმთავრესად ახალი ადგილის (კაბალის) გარშემო ტრიალებდა. ნათესავი-ნათესავს, მეზობელი — მეზობელს აგულიანებდა გადასახლებისათვის, ერთი მეორეს მისდევდა მეორე — მესამეს და ამგვარად ივსებოდა ალაზან-გალმა ადგილები. ამ გადასახლებაში თავისებური ბელადებიც გაჩნდნენ, რომელნიც წინ მიუძღოდნენ, აგულიანებდნენ, აბედინებდნენ ხალხს და ამით დიდი სამსახური გაუწიეს, როგორც თვით ხალხს, ისე სამშობლოს. შთამომავლობამ ამათი ღვაწლი არ უნდა დაივიწყოს.

შემთხვევა მქონდა ერთ ამგვარ პირთან მესაუბრა ს. ლელიანი: „მე და ოთხი სხვა ამხანაგი აქ პირველნი მოვედით იმერეთიდან კაბალშიო. როცა ეს ნოყიერი ადგილი თავის უდაბური ტყეებით დავიარეთ და ვნახეთ, ძალიან მოგვეწონა ეს ადგილი, მაგრამ სამმა ჩემმა ამხანაგმა ვერ გაბედა დარჩენა აქ და უკან, იმერეთში, დაბრუნდნენ; ჩვენ ორნი კი დავრჩით და საქმეს შევუდექით. დაბრუნებულთაგან ბევრმა გაიგო იმერეთში „კაბალის“ ამბავი და იწყეს ჩვენკენ დენა. ზოგი რჩებოდა ჩვენთან, ზოგიც უკან ბრუნდებოდა. რაც ხანი გადიოდა, მომსვლელთა რიცხვი უფრო და უფრო იზრდებოდა, ახლა შენც ხედავ, რამდენი გავხდით, — გაათავა პიონერმა, ფარსადან გურულმა. დღეს აქ და-

სახლებული ოსობა და იმერლობა ორი სოფლის საზოგადოებას შეადგენს: კართუბნისას, საცა ათი სოფელი შედის; გარმთუბანი (თათრებიც მოსახლეობენ), ბაისუბანი—110 კომლი; კარსუბანი — 102 კომ.; სხადგორი—104 კომ.; დიდითელა—96 კომ.; ბოლოკიანი—68 კომ.; ამ ხუთ სოფელში სულ იმერლობა ცხოვრობს.

დიდიფონა, პატარაფონა. ეშმაკის ყურე, ხეჩინი—240 კომლი. ამ ოთხ სოფელში სულ ოსობა მოსახლეობს; პირველ სამში ქართლიდან მოსულე-ბი არიან, უკანასკნელში კი კავკავის მხრიდან, რომელთაც აქ ქართული ენა შეისწავლეს. ოსობა და იმერლობა—3000 სულამდი იქნება; მცხოვრებ-თა იმერლობაა.

მეორე საზოგადოება — ლელიანისა 17 სოფლისაგან სემდგება: ლელიანი, ბალთა, ტაროშველები, ონანაური, მზექაბუკინი, ნაშუარი, ვერხვისმინდორი, ფიჩხის ბოგირი, პატარა ნონა, ლაფანი, ქვეხიანი, არეშნევიანი, ქვემოხოშტრიანი, შუახოშტრიანი, მირეკისეული, ქვემოზოლევი, ზემოზოლევი. ოსობა და იმერლობა—5000 სულამდი იქნება. აქ ოსობა იმერლობაზე ცოტა მეტია. ზოგან კიდევ ცალ-ცალკე სოფლად ცხოვრობენ. კართუბნის საზოგადოების მკვიდრნი დასახლებული არიან თ. ვაჩნაძეების გაუყოფელ მამულ „კაბალზე“ და მოიჯარადრებებად ითვლებიან. თვალსაჩინო სოფელი აქ—ბაისუბანია, რომელიც გაშენებულია ორი ვერსის სიგრძეზე შარა გზის ორივე მხრით. ლელიანის საზოგადოების მკვიდრნი დასახლებული არიან მემამულეთაგან, საგლეხო ბანკის შემწეობით ნაყიდ ადგილებზე. ყველაზე დიდი სოფელი ამ საზოგადოებაში თითონ ლელიანია, სადაც მცხოვრებთა რიცხვი—700 სულამდია; აქ მოსახლე იმერლები იმედინად გასცქერიან მომავალს. ორივე საზოგადოებაში იმერლებსა და ოსებს ძმური განწყობილება აქვთ. ნათელ-მირონობა და მოყვრობაც ფეხს იკიდებს მათ შორის. ოსები ქართლიდან (სამაჩაბლო და საციციანოდან) არიან გადმოსახლებული, ქართული თითქმის ყველამ იცის. თუ გარეშე ძალამ მათ შორის რამე შუღლი არ ჩამოავდო, მოყვრობა გახშირდება და გახდება ასიმილიაციის საფუძველად. აქ ჩასახლებულ ოსობაში აგრე წოდებული „ურადი“ თითქმის მოსპვს. ოსები უფრო ხალისიანად ათხოვებენ თავის ქალებს იმერლებზე, ვინემ უკანასკნელნი ოსებზე. როგორც მუშა ხელი, გამსჯელი, ოსის ქალი ბევრად მაღლა სდგას იმერლისაზე, და ახლად დასახლებულ იმერლისათვის

ხომ, გამსჯელი ცოლი მეტად საჭიროა. ოსის ქალიც ხალისით მისდევს ცოლად იმერელს, რადგან ხედავს რამდენად უკეთეს პირობებში არიან მისი მეზობელი იმერლის ქალები. ოსებში დიდი ჯაფა აწევთ ქალებს. თუ იმერლის ქალი ოსს გაჰყვა ცოლად, მას ოჯახში უფრო მორიდებით და თავაზიანად ექცევიან თავიანთ ქალებზე. დღეს ამაყობენ კიდევ, თუ რძლად იმერლის ქალი ჰყავთ. იმერლის ქალი ხედავს, რომ ის ოჯახში ყველაზე მაღლა სდგას და სხვებიც ასე უყურებენ მას. ის აკვანში თავის შვილს, თავის ნანას უმღერის...

დაბა ლაგოდებიდან ოთხი ვერსის დაშორებით, გზატკეცილის გასწვრივ, გაშენებულია სოფ. „შრომა“ ადგილი სახაზინოა, მოსახლენი სხვადასხვა სოფლიდან მოსული ქიზიყელობაა, რომელთა რიცხვი 900 სულამდეა. მათი აბარგება მოინდომეს, მაგრამ, შრომელები ძალიან დაებღაუქნენ ამ ადგილს და შერჩათ. ს. შრომის პირდაპირ გაშენებულია ს. კავშირი, საცა მოსახლეობენ იმერლები. მამული შესყიდული აქვთ თ. დ. ე. ჩოლოყაშვილისაგან. მცხოვრებთა რიცხვი — 25 კომლამდე იქნება. ს. შრომა და კავშირი ერთ საზოგადოებას შეადგენს.

თიანეთისა და ღუშეთის მაზრაში მცხოვრები ქართველი მთიულეები სხვაზე არა ნაკლებ არიან შეწუხებულნი მიწის სივიწროვით; კარგა ხანია, ამათ სამშობლოში მწირი ადგილი საკმაო საზრდოს აღარ აძლევს.

1905 წლიდან, ამათაც აიკიდეს გუდანაბადი და მიაშურეს თავის მამაპაპის სისხლით მორწყულ და გაბოხიერებულ შირაქს. შირაქი, ეს ხელისგულივით ვაკე და ცხვრის ღუმისავით სუქანი მიწაა, სარწყავი ადგილია. აქა-იქ მოიპოვება ბულაყები (ქები), რომლითაც სარგებლობენ მეცხვარეები. ცივ ანკარა წყაროებს დაჩვეული მთიელობა არ შეუშინდა წყლის სიძვირეს და გააშენა — ორი სოფელი: ზემო და ქვემო ქელი.

შირაქს აღმოსავლეთით ჩამოუდის ალაზანი. ალაზნის პირიდან შირაქის პირამდე სიმაღლე — 300 საყენი იქნება. ამ შირაქის პირიდან (ან „ქელიდან“, როგორც აქ ეძახიან), თვალწინ გეშლებათ საუცხოვო სურათი საინგილოსი ქ. ნუხამდი. ეს „ქელი“ დასცქერის მის ძირში მდორეთ მიმდინარე ალაზანს, პირდაპირ გასცქერია დალისტნის მთების თოვლიან მწვერვალებს, საიდანაც მუდამ გრილი წინავი უბერავს ზაფხულობით ფიცხს შირაქს. სწო-

რედ ამითი აიხსნება, რომ დასასახლებლად მთიელებმა ეს ქელი აირჩიეს.

ზემო — ქელში დასახლდნენ: მთიულეები, გულამაყრელები და მოხვევნი, რომელთა რიცხვი — 300 კომლს აღემატებოდა; ქვემო-ქელში — ფშავლები, რომელთა რიცხვიც — 300 კომლამდე იყო. როცა ესენი აქ სახლდებოდნენ, არც არავისთვის უკითხავთ და არც არავისგან ნებართვა აუღიათ. ფშავლები — ვაჟ-ფშაველასა და სხვათა ჩავონებით მივიდნენ, სადგომები (გომურები) გაიკეთეს და დადგენ, ამათ მთიულნი გულამაყრელ-მოხვევნი მიჰყვნენ. მათი დასახლება, რასაკვირველია, არ იამათ და დროს უკლებდნენ, რომ ანგარიში მოეთხოვათ; ეს დროც დაუდგათ და მიაღდა ქედელეებს ადმინისტრაცია „აბა, აბარგეთო“. უნდა ისიც ვთქვათ, რომ სამწუხაროდ, თუშები იმას მაგიერ რომ მიებამათ თავის მოძმეთათვის და თითონაც შიგ დასახლებულიყვნენ, წინააღმდეგი იყვნენ ფშავ მთიულების აქ დასახლებისა, რადგან მათ ცხვრის საძოვარი ადგილი უმცირდებოდათ, მათ დღევანდლამდე ვერ გაიგეს, რომ შირაქის ბედი გადაწყვეტილია...

ადმინისტრაციასა და მათ ამაღას მთიელები გაბედულად შეელაპარაკნენ „ჩვენ აქედან მკვდრებს თუ წავგიღებთო, თვარა ცოცხლები წამსვლელები არა ვართო“. ბევრი შეუტყეს, მაგრამ ამაოდ: მთიელებმა წინ დაიყენეს ცოლშვილი და უთხრეს: „აქ თქვენი ხელით გვიჩვენია სიკვდილი, მთაში უპუროდ სიკვდილსაო... ძლივს პურის გემო გავიგეთ, სადღა უნდა წავიდეთო“. საქმე ისე გამწვავდა, რომ ადმინისტრაციას ან უნდა ძალა ეხმარა, ან თავი უნდა გაენებებინა. ადმინისტრაციამ უკანასკნელი არჩია. გამარჯვება მთიელებს დარჩათ. ასე იყო, ასე არის და ასევე იქნება — მამული მხოლოდ იმათ რჩებათ, ვისაც მისთვის თავის განწირვა შეუძლია.

რაც ვერ შესძლო ადმინისტრაციამ, ის მოახერხა ქურდობამ. ისეთი ქურდობა გაჩაღდა ორივე ქელში. რომ ხელმოკლე ხალხმა ვეღარ გაუძლო, იყრებოდა და უკან მთაში ბრუნდებოდა. ორივე ქელში ისე შემცირდა მცხოვრებთა რიცხვი, რომ ნახევარზე დავიდა. დღეს, საბედნიეროდ, ქურდობა მოისპო და ხალხიც უკან აღარ მიდის მთაში.

ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ქედელეებს; ძალიან მარჯვეთ არიან. მისვლა — მოსვლა და ვაქრობა ხშირდება, მეტადრე მაჰმადიან ინგლოებთან; თუმცა მთაში აქამდი განაჩენებს ადგენდნენ ქართულად აღარ ვილაპარაკათ, ხოლო ახლა ქედელეებ-

თან იძულებული არიან სამშობლო ენაზე ილაპარაკონ. და ამ გვარად მათთვის ქართული ენის ცოდნა საჭირო ხდება. ქედღელების შემოსავლის უმთავრეს წყაროს ხენა-თესვა შეადგენს. დიდძალი პური და ქერი მოჰყავთ. ხშირად შეხედება კაცი ქედში კარდაკარ მოსიარულე ღარიბ მაჰმადიან ინგილოს, რომელსაც მთიელები პურით ეხმარებიან; და ამგვარი დახმარებით, დროთა-ვითარების გამო დაშორებულ ძმათა შორის, ხელახლავ ერთობის ჯაჭვი იბმის. იმედია, იმ მისიონერების მიერ გაფუჭებულ საქმეს, რომელთაც ქრისტიანობა ქართველობის სინონიმად გახადეს აქ და სხვაგან, მშრომელი მთიელობა გამოაბრუნებს, თავისი ძმურის ხელის გაწოდებით ინგილოებისადმი.

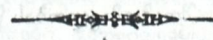
თელავის მაზრაში თავის ინიციატივით ქართველობა ამ ხუთი წლის განმავლობაში ჩასახლდა შემდეგ ადგილებში: სოფ. ყვარელთან კრუხენ-შტერნისგან 80 კომლმა შეიძინა—2280 დესეტინამდე. ამ 80 კომლში 20 კომლი ბორჯომის ხეობის იმერლობაა, დანარჩენი კი ოსობაა ქართლიდან. სოფ. ყვარელთან თ. ქავკავაძისგან 30 კომლმა ზემო იმერლებმა ვინმე გამყრელიძის მეთაურობით შეიძინეს—530 დესეტინამდე და ჩასახლდნენ. სოფ. ზემო-ხოდაშენთან 30 კომლამდე რაჭველობა დასახლდა. სოფ. კუჭატანის ადგილში ამ ორი-სამი წლის განმავლობაში დასახლდნენ ქართველი—კათოლიკენი ასე 25 კომლამდე, რაც ძალიან საშუაბროდ უნდა ჩაითვალოს. საქმე ის არის, რომ ესენი ზოგნი სოფ. ხიზაბაგრიდან (ახალქალაქის მაზრა) გადასახლდნენ კახეთში. ქართველობა (მართლად. კათოლიკ. და მაჰმად.) ახალციხის მაზრაში მცხოვრებთა 50% ძლივს შეადგენს; ახალქალაქის მაზრაში (ჯავახეთში) ხომ სულ უმნიშვნელოა—50% არც კი არის. ეს მაზრა ქართველთა გაუქმებულ სასაფლაოს მოაგონებს კაცს და რამდენიმე გაფანტული ქართველთა სოფლები კი გადარჩენილ ძეგლებს ამ სასაფლაოზე.

სოფ. ხიზაბაგრიდან 1908 წელს გადმოსახლდნენ ქართლში, სად. სკრასთან—60 კომლი ქართველი—კათოლიკენი. ამ 3—4 წლის წინად დაბახონშიც დასახლებულან—15 კომლი ჯავახელი.

როგორც გვეხმის, მიწის სივიწროვისაგან შეწუხებულ ჯავახელებს სურთ გადასახლება სადმე. ყოველი ღონე უნდა ვიხმაროთ, ამ ხალხმა როგორმე, მიწის უიმშილი თავის მაზრაშივე დაიკაყოფილოს, და თუ ეს ყოვლად შეუძლებელია, მაშინ უნდა ვეცადოთ მათ მოწყობას ართვინისა და არ-

ტანის მხარეში, ბეგების ადგილებზე. რაც, თუ უნარს გამოვიჩინთ, შესაძლებელია. და რატომ არის ამის მოწყობა საჭირო, ამაზე ლაპარაკი მეტად მიგვაჩნია.

„გაზ. იმერეთი“.

დიდებულ ადამიანთა ხსოვნა

ადამიანთა ბუნებაშია პატივის ცემა გარდაცვალებულთა მიმართ. ჯერ კიდევ ველურნი და ბარბაროსნი იხსენიებდნენ თავის ლოცვებში წინაპრებს და მშობლებს, მათს სულს თაყვანსა სცემდნენ და სცდილობდნენ როგორმე მოეპოვათ მათი ყურადღება. ამისათვის ზოგნი საფლავში ატანდნენ საყვარელ ნივთებს, ზოგნი საკუთარ ცხენს აკლავდნენ ზედა და იარაღს უწყობდნენ გვერდით, ზოგნი ცოლს ჩაყოლებდნენ ხოლმე ცოცხლად. ყველა ეს მოქმედება იმით იყო გამოწვეული, რომ პატივცემულ ადამიანისათვის ესამოვნებინათ და საიქიოსაც ის მიერთმიათ, რაც მას თვითონ უყვარდა სიცოცხლეში. ეგვიპტელები, მაგ., კულტურის სხვა და სხვა საფეხურზედ, ჯერ მიცვალებულის საყვარელ საქმელებს უდგავდნენ გვერდით, მერე მარტო უხატავდნენ ამ საქმელებს საფლავის კედლებზედ და უფრო შემდეგ მარტო სწერდნენ სახელებს, ვინაიდან მიხვდნენ, რომ სულს სულიერი დაკმაყოფილება სჭირია მხოლოდ.

ესეთი კულტი მიცვალებულთა, ამა თუ იმ სახით, ყველა ერებსა ჰქონდათ, მაგრამ განათლებულ ერებს ეს უბრალო ჩვეულებად ექცათ და მარტო მაშინ მარხავდნენ ადამიანს ჰომპით, მარტო მაშინ იხსენიებდნენ მის სახელს დიდებით, სწირავდნენ ზოგჯერ ღვთიურ მსხვერპლსაც, როცა მას საერთო მნიშვნელობა ჰქონდა თემისა, ერისა, ან საზოგადოების წინაშე. ასეთ დიდებულ ადამიანთ, რომელთაც რაიმე ღვაწლი მიუძღოდათ ერის წინაშე, ერი ყოველთვის მაღლობით იხსენიებდა და სცდილობდა, ბუნებრივად რასაკვირველია, იმ გვარი პატივი ეცა, როგორც მისი სულისათვის იქნებოდა სასიამოვნო. ამ თვისებამ გარეგანი გამოხატულება იმაში მოიპოვა, რომ სხვა და სხვა დარგში თავ-გამოჩენილ ადამიანს სხვა და სხვანაირ ძეგლს უგებენ. მაგ., გამოჩენილ სარდალის და მეომარის საფლავს ამკობენ ისეთი ძეგლით, საცა

თოფ-ზარბაზანი, ხიშტი და დროშა, მეფეების ქანდაკებანი ბევრჯელ ცხენით არიან და სკიპტრა უჭირავთ, პოეტებს და მწერლებს ხელში მის საუკეთესო ნაწარმოებს აძლევენ და სხვა და სხვა. საზოგადო მოღვაწის და თავდადებულის ხსოვნას უმეტესად ისეთ ფორმებში აყალიბებენ, რომელნიც მოაგონებენ შთამომავლობას წინაპრის ღვაწლსა. მაგ., დიდი პედაგოგის სასახელოდ სკოლას დააარსებდნენ, მწერლისას—ნაწარმოებს გამოსცემდნენ, დიდი მოაზროვნისას—იდეის განსახორციელებელ რასმე.

ესე ყოფილა ძველად, ესე ყოფილა ყველგან. მარტო ჩვენში გადაბრუნდა ასეთი ადათი და, როგორც ყველაფერმა, უკუღმართი სახე მიიღო. ჩვენში არ დაგიდევენ იმას, თუ დიდებული ადამიანის ხსოვნა სრულიად არ შეეფერება მის სახელს და რაც უფრო უარესი—მისი დიდება და სახელი გადააქვთ უწინარეს ყოვლისა მის შთამომავლობაზედ, თუნდაც უკანასკნელი სრულიად უღირსიც იყოს; გადააქვთ შვილებზედ, შვილიშვილებზედ და მესამე, მეოთხე შთამომავლობაზედ. ესეთი მაგალითები ბევრია და არ მოვაწყვენ მკითხველს მათი ჩამოთვლით, ოღონდ მინდა ვსთქვა, რომ არ მოიძებნება საქართველოში თითქმის არც ერთი თავ-აზნაურული საგვარეულო, რომელსაც გვარში არა ჰყავდეს რომელიმე გამოჩენილი წინაპარი და მათი სახელის უკვდავ საყოფელად თუ შთამომავლობას უნდა ვცეთ პატივი იმ პრინციპით, რომ „ПО ОТЦУ И СЫНУ ЧЕСТЬ“—ყველა ქართველს ეხლავე ძეგლები უნდა დაუდგათ და ცხოვრებაში ხელი გაუმართოთ. თუ რამდენად მანება ეს პრინციპი, მოვაყვან მხოლოდ ერთ მაგალითს რუსეთის უკანასკნელ ცხოვრებიდან: ლევ. ტოლსტოი რომ გარდაიცვალა, რუსეთის საზოგადოებას სურდა მისი მამული „იასნი პოლიანაში“ შეეძინა სახელმწიფოდ, როგორც ეროვნული განძი, მაგრამ უმადურმა და ყოვლად გათახსირებულმა მისმა შვილებმა, რომელნიც სიცოცხლეშივე მამას უქკუოდა და გიჟადა სთვლიდნენ, მილიონებად დააფასეს ის ადგილი, საცა ტოლსტოი იყო დამარბული; და ამ აღმაშფოთებელ, უკადრის საქციელის წინააღმდეგ მთელი რუსეთი ამხედრდა და დიდი ტოლსტოის შვილებს მამის საფლავით მოვაქრეს სახელი უწოდა. მართალიც არის, რადგან ამერიკაშიაც კი ჰყავდათ გაგზავნილი აგენტი, იქნება მ მილიონი დოლარი მოგვცენო. აი როგორები არიან ხანდახან შვილები. მეორე მაგალითი აქ ვიცით, ჩვენში: ერთი საზო-

გადო მოღვაწე ნათესავეებმა თითქმის გააძევეს სახლიდან, საკუთარ სამშობლოდან, და როცა მოვკადა, როცა დაინახეს თუ რა ძვირფასი იყო იგი მთელი ერისათვის—უტიფრად მიისაკუთრეს: „ჩვენი გვარეულობის დამამშვენებელი გვირგვინო“-ვო—გამოაცხადეს. და რამდენი სხვა მაგალითია ამგვარი.

ესეთია პრინციპიალური შეხედულება, რომელსაც იქნება არავითარი კავშირიც არა აქვს იმ საგანთან, რომელსაც ეხლა მოგახსენებთ, მაგრამ მაინც სათვალავში უნდა მივიღოთ. მშშინაც კი, როცა შვილი კარგია, იგი თავისით უნდა დაფასდეს და არა მამით და დედით. თვით დიდებულის სახელი კი იმგვარად უნდა იყვეს გახშივრებული, როგორც მისი ცხოვრების დედა-აზრს შეეფერებოდა. როგორც შევიტყვით, დ. ყიფიანის რძალს შეუტანია თხოვნა დეპუტატთა საკრებულოში, რომ თავ-აზნაურობამ დ. ყიფიანის სახელის უკვდავ საყოფელად შეიძინოს მისგან მამული და სახლი, რომელიც ეკუთვნოდა დიდებულ ქართველს. აზრი ფრიად საგულისხმიერო არის, ვინაიდან საზოგადოებისათვის, ერისათვის ძვირფასი უნდა იყვეს ის ადგილები, საცა ჩვენი გამოჩენილი ადამიანნი სცხოვრობდნენ, მაგრამ ამასთან არ უნდა ვივიწყებდეთ, რომ სახსოვარი არა მარტო საუკეთესო უნდა იყვეს თავისი სიახლოვით ადამიანთან, არამედ საუკეთესო თავისი იდეით, იმ გამოხატულებით, რომელიც სიმბოლიურად უნდა ასურათებდეს თვით დ. ყიფიანს. ამ თვალსაზრისით თუ შევხედეთ საქმეს—უნდა ვსთქვათ, რომ ქვიშხეთის მამული მაინცა და მაინც ისეთს მახლობელს არას წარმოადგენს დ. ყიფიანისათვის, რადგან ღვითონ დაიბადა და მშობლიური სახლ-კარი ჰქონდა—მერეთში, ქვიშხეთის მამული კი მხოლოდ მისგან ნაყიდი იყო.

მაგრამ ამას, რასაკვირველია, ისეთი დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, რადგან სახელი ადამიანისადაც უნდა იდიდებოდეს—სულ ერთია, ოღონდ წარუბოკველი დარჩეს და მისი პიროვნების მომაგონებელი იყვეს, ამისათვის კი არამცთუ არაფერს გააკეთებენ ის პირობანი, რომლითაც დ. ყიფიანის რძალი აძლევს თავ-აზნაურობას თავის მამულს, პირიქირ ღახავენ მას. ჩვენ დაწვრილებით არ ვიცნობთ უკანასკნელად შემუშავებულ პირობებს სყიდვისას, მაგრამ პირვანდელი პირობების მიხედვით რომ ვიანგარიშოთ,—ეს ყოვლად მოუხერხებელი და შეუარაცხყოფელი ამბავი იყო ძვირფასი დიმიტრის სახელისა. როგორც გავიგეთ, ჯამი გამოსყიდვის

ფულისა ეხლა შემცირებულია, მაგრამ ძირითადი პირობა, რომ შეილი და რძალი დარჩნენ სრულ მფლობელად ყველა მამულისა სიკვდილამდის და მარტო მაშინ გადავა იგი თავ-აზნაურობის ხელში —ყოვლად მოუხერხებლად მიგვაჩნია. ღმერთმა დიდხანს აცოცხლოს დ. ყიფიანის შვილიც და რძალიც, მაგრამ ეს სიცოცხლე თუ ნებას არ მისცემს არც თავ-აზნაურობას არც საზოგადოებას დიდებული ადამიანის მიწაზედ იმის და სასახელო რაიმე მოქმედების გაწევას—რად უნდა თავ-აზნაურობას ასეთი სახსოვარი? უნდა სიმართლეს პირდაპირ თვალში შევხედოთ და ვსთქვათ: რა უნდა თავ-აზნ. დ. ყიფიანის ნამდვილად სახელის უკვდავ-ყოფა, თუ მისი შთამომავლობისათვის დახმარება? თუ პირველი, მაშინ სულ მეტია ასეთი გადადება კულტურული ძეგლის აგებისა იმ დრომდის, სანამ ვინმე მოკვდებოდეს და თუ მეორე—მაშინ დიდებული ადამიანის სახელი უნდა მოიხსნას ფარდიდან და პირდაპირი სახელი ეწოდოს ყველაფერს.

ჩვენის აზრით, თუ თავ-აზნაურობა გადასწყვეტს დ. ყიფიანისეულ მამულის შექმნას, უეჭველად გარდაწყვეტილი პირობა უნდა დასდოს: შექმნილი მამული თავ-აზნაურობის სრულს განკარგულებაში გადადის და... მაშინ ვილაპარაკოთ იმაზედ, თუ რაგვარი დაუვიწყარი ძეგლი მოუხდება დიდებული და მარად ძვირფასი დიმიტრი ყიფიანის სახელს.

რ. გ.

ზ რ ე ს ა

თუ რა ბრძოლაა გამართული ჩვენს ქალაქებში საარჩევნო ნიადაგზედ, ამის მაგალითი უკვე ბევრია. საკმარისია მოვიგონოთ თბილისის წარსული არჩევნები, ან თელავის არჩევნების შედეგი, რომ ცხადი შეიქმნეს ყველასთვის, თუ რა დარაზმულია სომხის ამომრჩეველი ჩვენს ქალაქებში. ყოველი ცდა ქართველებისა, რომ მათაც მოიპოვონ ადგილი ქალაქის საქმეების მართვა-გამგეობაში შეუპოვარ წინააღმდეგობას იწვევს სომხებისაგან. ასე იყო, მაგალითად, თელავის წარსულ არჩევნებზედ, სადაც სომხებმა არც ერთი ქართველი არ გაიყვანეს ხმოსნად. ეტყობა ამასვე აპირობენ სიღნაღის ქალაქის მამები და არავითარ საშუალებას არ ერიდებიან, რომ ქართველ ამომრჩეველთა მნიშვნელობა არჩე-

ნებში გააბათილონ. აი რასა სწერს სიღნაღის მომავალ არჩევნებზედ „სახალხო გაზეთი“:

„სიღნაღ-ნუკრიანის განაპირების მცხოვრებთა რწმუნებულებმა თავ. მ. ანდრონიკაშვილმა და გ. დაფქვიანაშვილმა თბ. გუბერნატორს თხოვნით მიმართეს, რომ თიბათვისათვის დანიშნული ქალაქის რწმუნებულთა არჩევნები გადაიდვას შემოდგომისათვის, და თუ ეს შეუძლებელია, მაშინ 20 მკათათვისათვის მაინც. გარდა ამისა, კრების თავმჯდომარედ, ქალაქის მამასახლისის ენიკლოფოვის მაგიერ, დანიშნოს ვინმე გარეშე პირიო. პირველი თხოვნა იმით არის გამოწვეული, რომ 20 თიბათვეს თუ მოხდა არჩევნები, ნუკრიანში, ბოდბეში და ქოტორში მცხოვრებნი არჩევნებში მონაწილეობას ვერ მიიღებენ. როგორც მეურნენი, იგინი ამ დროს სამუშაოდ არიან წასულნი ხშირად 20—40 ვერსის, მანძილზე. თუ ესენი მონაწილეობას ვერ მიიღებენ, მაშასადამე ორი მესამედი ქ. სიღნაღის მცხოვრებლებისა ვერ შესძლებს თავის ზფლებათა განხორციელებას; თუ არჩევნები ოცს მკათათვეს მაინც დანიშნება, მაშინ, ასე თუ ისე, მონაწილეობის მიღებას შესძლებენ, რადგანაც ამ დროს მცხოვრებლები კალოებზე არიან თავიანთ ოჯახის ახლოს. მეორე თხოვნა — თავმჯდომარის გამოცვლის შესახებ, იმით არის დასაბუთებული, რომ ქალაქის მამასახლისი მიკერძოებით მოქმედობდა ოთხი წლის განმავლობაში: ქალაქის განაპირას მდებარე ადგილებში არც წყალსადენია გაყვანილი, ქუჩები გაუნათებელი დარჩა, არც დარაჯებია და სხვა. გარდა ამისა, ამომრჩევლების სიების შედგენის დროსაც მის მიერ დარღვეული იყო საარჩევნო წესდება და სხვა.“

უკანასკნელი ამბები

რედაქციას მოუვიდა გაზ. „თემის“ პრემია—ს. აბაშელის „მზის სიცილი“. წიგნი ძალიან ლამაზად არის გამოცემული და მშვენიერ ქალაღლზედ. დართული აქვს ავტორის სურათი და ბიოგრაფია და აგრეთვე ივ. გომართელის წერილი: „მზის მგოსანი“.

წიგნი შეიცავს ასამდე გვერდსა და ღირს ათი შაური.

რედაქციამ მიიღო საადგილ-მამულო კომისიის ანგარიში 1912 წ., საიდანაც სჩანს, რომ ს. მამუ-

ლო კომისიის შემწეობით 1912 წ. შეუძენიათ მკვიდრ მცხოვრებთ 4,726 დეს. და 1,759 ოთხ. საყ. მიწა, ღირებული 126,311 მან. სულ, რაც კომისია არსებობს, შეძენილა ამგვარად—38,438 დეს, ღირებული 1.851,082 მან. და 19 კ.

რედაქციას მოუვიდა აგრეთვე შემდეგი წიგნები: ეკ. გაბაშვილის საყმაწვილო მოთხრობანი, გამოცემა წერა-კითხვის გამავრც. საზოგადოებისა; ლექსები ქალადიდელისა და „მოლიპულ გზაზედ“ ერისთავ — ხოშტარიასი.

გულუბრყვილო ღენერალი

„სამოთხის ქვეყანავ, საოცნებო საქართველოვ, შენა ხარ ჩვენთვის საჭირო და არა შენი ხალხი“.

დემონივით გადმოსძახა რუსულად აღტაცებულმა ღენერალმა ტოტლებენმა, როცა თავის ჯარით მღეთის აღმართს ავიდა და თვალწინ გადაეშალა დიდებული სურათი გაფურჩქნილ ვაზის და ვარდის ქვეყანა — თვალწარმტაცი საქართველო.

„შენ ხარ ჩვენთვის საჭირო და არა შენი ხალხიო!“

მაგრამ რუსის ღენერალი შესცდა.

უქართველებოდ რუსთა მხედრობას ვერც ერთი გოჯი მიწა ვერ დაუპყრია კავკასიაში, სპარსეთში, ოსმალეთში. ქართველი ჯარი, ქართველი ღენერლები წინ უძღოდნენ რუსის მხედრობას, წინ იბრძოდნენ, იხოცებოდნენ და იმარჯვებდნენ.

ბურთი და მოედანი რუსეთსა რჩებოდა... შეეძლო თუ არა რუსეთს უქართველებოდ აზიის დაპყრობა?

კავკასიის ბრძოლის ისტორიამ მკაფიოდ უპასუხა რუსის გულუბრყვილო ღენერალს:

არა!

გადაშალეთ მე-19-საუკუნის ომების ისტორიის წიგნი: ყოველ მის ფურცელზე თქვენ თვალ წინ დახატულია — რკინაში შექედილი გმირი-მხედარი, ძველი ქართველი და მოთხრობილია მის გმირულ გამარჯვებათა ამბავი.

ქართველობამ მრავალ თავის ძმების გვამებზედ გადაიარა და მიართვა რუსეთს წინა აზია.

ამას მოგვითხრობს რუსული ისტორია. და ისტორიული ღენერალი ტოტლებენი მაშინ სცდებოდა.

მაგრამ მის წინასწარმეტყველობის განხორციელებას დღეს სხვა „ღენერლები“ სცდილობენ და საქართველოს დიდი ღვაწლის შეწირვისთვის მადლობას უხდნიან რუსული თქმულებით:

„ძველი ჰურ-მარლი ყოველთვის ივიწყებოა“.

ართმევენ ზოგან მიწა-წყალს

ართმევენ ეკლესიას

ართმევენ ეროვნულ სკოლას

რეკავენ სამსახურიდან...

მხოლოდ დღევანდელი „ღენერლები“ სცდებიან.

ისტორიას მარტო ღენერლების „მუშაობა“ კი არა ჰქმნის.

არამედ სხვა პირობებიც, რომელნიც მათ გავლენის გარეშე რჩებიან და ამასთანავე მუდამ დღესაც იცვლებიან.

და მართალი იყო ნ. დურნოვო, რომელიც ამას წინად სწერდა:

„რამდენადაც ცხოვრება მძიმე შეიქმნება ქართველთათვის, იმდენად მეტად ვაძლიერდება მათში სიყვარული სამშობლოსადმი. ქართველი ნაცია მაგრდება, ძლიერდება და ივიარასოდეს არ მოკვდება.“

საქართველოს მრავალი საუკუნოები მედგარი მოწმენი არიან ამისა.

და თუ დღეს ქართული ეროვნული ორგანიზმი მომაკვდავად გამოიყურება...

ეს მარტო დროებითი მოვლენაა!

ქართველი ერი მკვდრეთით აღდგომასაც დაჩვეულია.

აღსდგება კიდევ.

და იქნება მაშინ ქართველი ხალხი კვლავ „საჭირო“ გახდეს.

„ნუ ჩააფურთხებ ქაში—წყლის დაღვევა დაგჭირდებაო.“

უპასუხა მე-19 საუკუნემ გულუბრყვილო ღენერალ ტოტლებენს.

ნუ ჩააფურთხებ ქართულ ქაში — წყლის დაღვევა კვლავ მოგიხდება, უპასუხებს მე-XX საუკუნე დღევანდელ „ღენერლებსაც“.

ეკალი

ახალგაზრდა მოღვაწე

რაჟდენ სვიმონის ძე ფხაკაძე—ახლად კერს დამთავრებული ინტელიგენტი ჩქარის ნაბიჯით სახლისაკენ მიეჩქარება; ავერ ხუთს თვეზე მეტია, რაც სამშობლოში დაბრუნდა, მაგრამ ადგილი ჯერ არსად უჩნდება. თითქმის ყოველ დღე საზოგადოებაში დაიარება და მთელ თავისუფალ დროს ქართველთა კულტურულ დაწესებულებათა და სხვა და სხვა ოჯახების გაცნობაში ატარებს. აი, ეხლაც ერთ წარჩინებულს ოჯახში იყო, სადაც ჩვენ საზოგადო მოღვაწეებს მოეყარათ თავი და დიდს საზოგადო კითხვებზე ბასობდნენ. ამ მოკლე ხანში იმდენი ნაცნობობა გაიჩინა, რომ ველარც კი ასწრობს სუყველასთან სიარულს. დრო შეუმჩნეველად მიდის, მაგრამ მას აქაური ცხოვრება მაინც ვერ აკმაყოფილებს. ყოველმხრივად სუსტ და გაუნათლებელ საზოგადოების უფერული ცხოვრება თითქმის მასზედაც მოქმედობს... იგი აქცმაკებს და აპატარაებს მის პიროვნებას და ეს უფრო ძლიერად მოქმედობს მის სულიერ სიმშვიდეზე იგი არავის არაფერში ეთანხმება, თუმცა საკუთარ აზრთა განსხვავებას სხვის აზრისაგან თვითონაც საიმი-სოდ ვერა ჰგრძნობს. აი დღესაც ჩვენს ინტელიგენციაში დიდი ლაპარაკი ჰქონდა ბაასში ცნობილი პირნი იღებდნენ მონაწილეობას, მაგრამ მისი ყურდღება ვერც ერთმა მათგანმა ვერ მიიპყრო. არც ერთმა არა სთქვა რაიმე ახალი აზრი. სულ რაღაცა გადაღეჭილად და უშნოდ მონელებულად ეჩვენა მას; გზაში აზრად მოუვიდა ვრცელი წერილის დაბეჭდვა რომელიმე საქარო და პირველხარისხოვან კითხვაზე. იგი აჩქარებს ფეხს და რამდენიმე წუთის შემდეგ ქაღალდითა და კალმით შეიარაღებული ღრმად ჩაფიქრებული მაგიდასთან ზის, მაგრამ რამდენიმე წინადადების შემდეგ სისუსტესა გრძნობს და თავს ანებებს.

ლოგინზედ გადაწოლილს კვლავ უბრწყინდება თვალები. მას აზრად მოუვიდა პოეტურ ნაწარმოების შექმნა. იგონებს ფსევდონიმს, რადგანაც ჯერ საკუთარის სახელით გამოსვლა არა ჰსურს; რაღაცა ნეტარებას განიცდის და მხიარული სახის გამომეტყველებით ოთახის სიგრძესა ჰზომავს. იგი იცნობს, რასაკვირველია, ჩვენი მწერლის უნუგეშო მღგომარეობას, მაგრამ მაინც თანახმაა მთელი თავისი

ვისი სიციცხლე ამგვარ მოღვაწეობას შესწიროს... თუ გინდ ორმოცდა-ათი წელიწადიც კი. ფხაკაძე წმიდა წყლის ქართველია, მაგრამ ლექსების წერა მაინც ვერ ეხერხება. ეს გარემოება დადებით მხარეთაც მიაჩნია, ვინაიდან ჩვენი პროზა... ხომ უფრო ჩამორჩენილია...

რომანისა ან დიდი მოთხრობის წერას იგი მაინც ვერა ჰბედავს, რადგან ხვალ-ხევ-მასზე, შეიძლება საქმე გამოუჩნდეს და ეს ხომ ხელს შეუშლის მის დამთავრებას. მას სურს პატარა მოთხრობის დაწერა. იგონებს შინაარსს და მის დედა აზრს, დიდ ხანს კიდევ დადის წინ და უკან. მერე აღელვებული იშმენდს ოფლიან შუბლს და მაგიდასთან ჯდება...

იგონებს კვლავ სხვა შინაარსის მოთხრობას, თუმცა ჯერ არც ერთი არ დაუწერია, მაგრამ ნათლად გრძნობს, რომ ყველა მისი ნაცნობთაგანი თავის საკუთარ სახეს დაინახავს მასში გამოყვანილად. რასაკვირველია, ეს აამხედრებს მის წინააღმდეგ მთელ საზოგადოებას, შესძენს მას არა სასურველ მტერსა და არა მოყვარეს.

რისთვის... რაო ჩემო... რის გულისათვის... ბრაზდები იგი. მოსდის ჯავრი, რომ ჩვენი ცხოვრება ასე უუფერულია. პატარაა ისე, რომ ერთი ნაბიჯიც ვერ გადაგიდგამს თუ ვისმე პიროვნებას ფეხით არ წაჰკარი.

— მართლაც და... ფიქრობს იგი... როგორ უნდა დასწერო რაიმე მოთხრობა, როდესაც ჩვენი საზოგადოების ფარგალი ასეთი ვიწროა.

დასწერ მასწავლებელზედ და უსათუოდ ქართულ გიმნაზიის მასწავლებელს აწყენინებ. დასწერ რომელიმე საზოგადო მოღვაწეზედ და ისიც უსათუოდ მიხვდება, რადგან სულ ორ ნახევარი დაწესებულებაა ქართველთა შორის.

რაჟდენ ფხაკაძე შურის თვალით მწნატრის კედელზე გაკრულ რუს მწერლების სურათს. ახლა კი ნათლად ესმის მას, თუ რად განვითარდა რუსული მწერლობა... დასწერე რუსის მწერალო თუ გინდ შენს ღვიძლს ძმაზე, ის მაინც ვერ მიხვდება, რადგან ვრცელია რუსეთის იმპერია.

მართლაც და რეაასი ქალაქი!!! გაკვირვებით იგონებს მათ რიცხვს და თითქოს თვითონაც არა სჯერა.

დადლილ-დაქანცული კვლავ სკამიდან ასადგომად წამოიწევს, მაგრამ მსწრაფლ ეშვება კვლავ

და დიდის ასოებით ღინჯად გამოჰყავს პირველ სტრიქონზედ შემდეგი სათაური.

„ქართულ მწერლობის დაცემის უმთავრესი მიზეზი“... მის გონებაში წარმოუდგა უზარმაზარი, ყოველმხრივად დასაბუთებული და ყველასათვის აშკარა, ღრმა-აზროვანი წერილი, რომელიც რამდენიმე ფელეტონად დაიბეჭდება. კვლავ ღინჯად დაფიქრდა და შესდგა, მაგრამ საერთო მყუდროებაში მოესმა ქალაქის საათმა როგორ ჩამოჰკრა სამჯერ.

გული გადაუქანდა, როდესაც მოაგონდა, რომ დიდის ათ საათზე დანიშნულ კრებაზე უნდა იყოს.

მსწრაფლ გაიძრო ტანთსაცმელი და ერთი თვალის დახამხამებაზე გულდაღმა დაგორდა და ჩაეძინა.

გან-მანი.

სოფელი მლეთი

(ღუშეთის მაზრა)

ამ სოფელში თიბათვის : -ში დღეობა - ლომისობა იყო. მიუხედავად უამინდობისა ხალხი ბლომად დასწრო. აქ მოეყარა თავი არაგვის ხეობიდან ფშაველებს, ხევსურებს, გუდამაურელებს, სანდოს ხეველებს, ქართლ-კახეთიდან თბილისიდანაც და კავკასიიდანაც იუგენი. თვით ლომისა - წმინდა გიორგი, სოფლის დასავლეთ მთის წვერზეა აშენებული, ისე რომ ნახევარი მლოცავი ქსნის ხეობიდან მოდის და იქვე ჰირიქით იხდიან დღეობას.

დიდადი ცხვარ-კურატი დაიხობდა. არავითარი გასართობი აქ არ იყო; არც ჭიდაობა, არც ჭირითი აქ არ სცოდნიათ. ერთადერთი გასართობი - თამაში იყო. საჭიროა ამ დღეობას მიექცეს ჩვენი ინტელიგენციის უურადლება. ინტელიგენციის მისვლა და ხალხთან ბასი - დროს გატარება, როგორც ეს შარშანს საქება - ოქროს კარიანში მოეწყო, ცოტათი მაინც გააუმჯობესებს დროს ტარებას, შესძენს ახალ რასმე ჭკვა-გონებისთვის, მიუ-რეებულ მთიულეებს; თორემ აქ ლათობის შეტი არა არის რა. ჩვენებური ჭიდაობა, ჭირითი და ბინებზე ინტელიგენციის მისვლა-მისვლა სხვახარ უფიქრს მისცემდა ეკლესიის გარეთ დროს ტარებას.

ეკლესიაში ხალხმა ვერ მოისმინა დარიგება-ქადაგება, რაც შეტად ესაჭიროება მთიულეებს, რომლებიც ამ

ერთად ერთ დღესასწაულში გამოდიან შავ-ბნელ ხეობებიდან და ხალხსა შედავენ. საჭიროა ყოველწლივ დომისში ავიდეს ხოლმე ჩვენი ეპისკოპოსები და არხიმანდრიტები, რომელნიც თავიანთ სიტყვით და ქადაგებით გააცხადებენ ამ მთიულთა დღესასწაულს.

ამოვედი ამ დღესასწაულზე და დავინტერესდი კაიშურის მინდვრების ვითარებით. ეს ის მინდვრებია, რომლებზედაც ჩვენი სამეურნეო საზოგადოება მერძობის და შესაქონლეობის მოწყობას ფიქრობს დიდის მამტაბით. ნ თიბათვე ეს უკვე გული ზაფხულია. ამ დროს ბალახი ეველებს გვარისად დაპურებული და წველა - დღეობა გახადებული. ალბად ასეც ფიქრობდნენ მლოცავები, რომელთაც თან საქონლის საკვები არ წამოეღოთ. ამ დროს აქ კი ჭერ ქერები არ დათესილიყო და ბალახი მხოლოდ სამცხვრედ ამომძვრალიყო. თიბათვის ბოლოში ან შკათათვის ჰირველებში შეიძლება კარგი სძივარი ბალახი იყოს მთხრეს აქაურებმა, ჰირველ ენკენისთვეში კიდევ ხშირად უკვე თოვლით არის დაფარული აქაობა. მაშ რამდენი თვე დარჩენია ქართულ სამეურნეო საზოგადოებას საქონლის ფეხზე საკვებად? ნუ თუ სპი თვის ძოგებას შეუძლიან გააძლიეროს მერძობა და რაიმე მოგება მისცეს საზოგადოებას და მცხოვრებთ? დათესილ ბალახით დაბმულ ძროსების კვება ევროპულად ჩვენში ჭერ ვერ მისცემს საქმეს წარმატებას. ვერ მისცემს იმიტომ, რომ ჩვენი მეზობლები წელიწადი თორმეტი თვე მინდორზე აძოვებენ მეწველ საქონელს.

იქნებ ბევრმა ჩვენგანმა არც კი ვიცით, რომ ქალაქს ახლო მიმავება ისეთი ადგილები, სადაც თარაქამ თათრებს დიდძალი ძროხა და ცხვარი უქენიათ ხოლმე შემოდგომა-ხამთარ-გახაფხულობით და დიდს ხერსაც შედავენ მერძობაში. ქალაქიდან 28 ვერსზე, საქართველოს სამხედრო გზის გვერდზე ძვეს მუხრანისანთ სოფელ წილგნის, ჩატახტრის, წურაფნის, გორთენის, ძაღისის, ერელის და სხვ. საძოვრები, რომლებიც მთელი წელიწადი ათასობით ძროხებსა ჭებებავს. ეს ადგილი დიდად ხელსაყრელია მერძობისთვის და შეტად ხელმისაწვდომი ქართულ სამეურნეო საზოგადოებისთვის. აქ მოხსენებულ და სხვა სოფლების მერძობით უნდა დაარსდეს ერბო-კარაქის საკეთილები ქარხანა. ეველა სხვა უზარატისობის გარდა, ეს ადგილი დიდად გაავრცელებს ამ გვარ დაწესებულების სარგებლობის აზრს ქართლში, ქსნის, არაგვის ხეობაში და ერწო-თიანეთში, რადგანაც ამ ადგილს ბევრი მცხოვრები ჭებულება ქალაქისკენ მიმოსვლის დროს ამიტომ ვერ-ხეუ ჩვენს სამეურნეო საზოგადოების ამ ადგილს მიექცო-

ოს უურადლება, თუ მალე და საფუძვლიანი საქმის დაჭერა უნდა.

გვირას 16 თიბათვის მე უკვე ვივაგი სოფელ წილკანში, სადაც შეიკრნენ ჩემის თხოვნით, ძალისის, ერუდის, ახალდაბი, ბრეზეთის, მისაქციელის, ღამის, ხაოზის და ნატანტის წარმომდგენენი. ვიქონიეთ მსჯელობა ერბო-კარაქის საკეთებელ ქარხნის დაარსებაზე და უკვლამ მოიწონა. იქვე შევადგინე საამხანაგო ქარხნის დაარსების ხელწერილი და ხელის მოსაწერად და ძროხების რიცხვის აღსახუსხვად გავგზავნე კაცები უკვლასეთადნიშნულ სოფლებში. როცა ხელმოწერილი პირობა ხელში შექნება, მაშინ შეიძლება გავიგოთ რძის რაოდენობა და ამის დასამუშავებლად საჭირო ქარხნის სიდიდე. გამოკვლეულა, ღლეში 200 ვედრო რძის დამუშავებას 600 მანეთად ღირებული ქარხნის მოწყობილობა უკოფა. თუ რძე მეტი იქნა, მაშინ ცხენით მამოძრავებელი მანქანება საჭირო, მეტ სარგებლობის გულისათვის, და ქარხანა 2000 მან. ღირება.

საჭიროა ქართ. სამ. საზოგადოებამ ამ ადგილას მიაქციოს უურადლება, აქ იქონიოს მუდმივი წარმოება, კაიშურის მინდორზე კი მარტო საზაფხულა განყოფილება. ხალხი მზად არის. დამთანხმდნენ უოველ ჩაწერილ ძროხასზე ათი შურის გადახდას. მიტანება უნდა, დრო მიდის ხალხი დატაკდება და ძაუნდება. ჩემი რჩევის შესამოწმებლად სამეურნეო საზოგადოებამ რომ თვითონ მოახდინოს ამ ადგილების დათვალიერება და ხალხთან კავშირი გააბას ძლიან სასარგებლო იქნება. ამ ადგილების მხსნეული ძნელად გაიღებს თავს შთისკენ. თუ გაიღებს, ისიც მხოლოდ საზაფხულოდ.

ლ. ცაგარელი.

ქალთა სასწავლებლები

ამას წინაღ ჩვენ გადმობეჭდილი გვექონდა „სახალხო გაზეთიდან“ წერილი კნ. მარიამ ვახტანგის ასულის ჯამბაკურ-ორბელიანისა ქალთა ახალი ჯურის სასწავლებლის შესახებ. ეს წერილი ქალთა სასწავლებლის სამზრუნველოს შეუღმუშავებია, როგორც მოხსენება ქართულ გიმნაზიის გამგე კომიტეტისათვის.

ჩვენ სრულიად ვეთანხმებით მოხსენების შინაარსს, რომ ეხლანდელი სწავლა არანორმ. პირობებშია ჩაყენებული და ნამეტნავად ქალებისთვის. აზრი

ახალი ტიპის სკოლის შექმნისა საზოგადოთ ახალი არ არის, მაგრამ იმ გვარი ხასიათის სკოლა და სწორედ ქალებისათვის, როგორც ჰქონია ქალთა სასწ. სამზრუნველოს; სწორედ ახალი სასწავლო სიტყვაა ჩვენი ცხოვრებისათვის. სამეურნეო და სასოფლო-სამეურნეო ნაწილი, ხელოვნება, საზოგადო განმანათლებელი საგნები—ეს ფრიად საინსტერესოა მოსწავლეთათვის და პრაქტიკულადაც გამოსადეგი ცხოვრებაში. უდიდესი თავისუფლება ყოველი ადამიანისათვის ის არის, როცა მატერიალურად არავისაგან დამოკიდებული არ არის—იქნება ეს მშობელი დედ-მამა, ძმები თუ ქმარი, ან უცხო პირები; და სწორედ ამ მიზანს უკედ მიაღწევს ქალი, როცა ცხოვრებისათვის, პრაქტიკულ ცხოვრებისათვის მომზადებული იქნება. მკოდნე სპეციალისტები, იქნებიან ისინი ქალები თუ კაცები ყოველთვის შესძლებენ გამოყენებას თავისი პრაქტიკული ცოდნისა და, თუ ცხოვრებამ უფლება არ დაანება ერთ ადგილას—მეორედგან ყოველთვის დაუთმობს, რადგან თავისუფლება ცოცხალია: „ТЫ ЕЕ ГОНИШЬ ВЪ ТВЕРЬ, ОНА ДЪЗЕТЬ ВЪ ОКНО“. ამის ვარდა, როცა ქალთა ძალები დარაზმულები იქნებიან, როცა მათ შეეძლებათ ჩვენება თავიანთი საქმისა და გამკრიახობისა, უნარისა მეურნეობაში, თუ სხვაგან—ცხოვრება თვითონ დასაქმავს მას, რაც უნდა წინააღმდეგობა გაუწიოს მამაკაცმა. ეხლაც ბევრია ისეთი წარმოება, საცა ქალმა უპირველესი ადგილი დაიჭირა, რადგან უფრო იაფად და უფრო ლაზათიანად ასრულებს ნაკისრ მოვალეობას.

რასაკვირველია, ჩვენ ამ საკითხშიაც ეროვნული თვალ-საზომი გვალაპარაკებს, რადგან ქალისაგან შესწავლილი, შეთვისებული საღი ცოდნა და უნარი გამრჯელობისა ადვილად გადადის შვილზედაც, მოზარდ თაობაზედაც, რომელიც ერთად ერთი იმედია ყოველი ერის მომავალისა. ესეც არ იყვეს, ჩვენ გადაგვარების ხანაში, მოვალენი ვართ შევექმნათ ეროვნული სკოლები, ეროვნული სულით გაჭედნილი და არა გიმნაზიები თავისი გამზრუნელი ფსიხიკით. ამისათვის კი საჭიროა აუხვიოთ გზა ამ ერთად-ერთს ტიპს სკოლისას, რომელიც აქამდისა გვექონია: ზავედენიე გიმნაზია და სხ. საცა იზრდებიან ცხოვრებისათვის მოუმზადებელი და გამოუსადეგარნი.

ქართველი ქალი ისევე უნდა იღვწოდეს სამშობლოს ასაყვავებლად, როგორც კაცი, ისევე დარგებს უნდა მიაქციოს ყურადღება და თავის შვილებსაც ჩაავგონოს არა მარტო სიტყვიერი სიყვარულ-

ლი, არამედ ასწავლოს მოქმედებას სამშობლო მხარის ასპარეზზედ. მოქმედება — აი რა გვაკლია ჩვენ და ჩვენც მოვიწვევთ ყველა ქალს, რომელიც მოსურნეა ხელი შეუწყოს სამშობლოს გამოღვიძებას — სამოქმედოთ. რეალურ საქმეებისადმი მოვიწვევთ მას, რადგან თეორიული გარდაწყვეტა ქალთა თანასწორობისა და უფლებათა მინიჭებისა, რაც უნდა მშვენიერი იყოს, არც ჩვენ ქალებისაგანა და არც კაცებისაგანა დამოკიდებული — ეს გარეშე საკითხია ჯერ-ჯერობით და ჩვენ კი გვსურს ჯერ შინაურობაში მოვაწყოთ საქმე რიგიანად.

ჩვენ გვგონია რომ კოოპერაცია ერთის მხრით და სკოლები მეორეს მხრით, საკმარისად დააკმაყოფილებენ ქალთა ენერგიას, თუ ოჯახის გარეშეცა სურთ მოქმედება, ან ოჯახის გარეშე დარჩებიან.

რასაკვირველია, დანარჩენი კულტურული მოქმედებაც; როგორც ყოველთვის, ფართო ასპარეზს აძლევს მათ. და ფართოდაც უნდა გამოიყენონ იგი.

ხონელი მანი.

ბალკანეთის ამბები

ოსმალთა იმპერია, ძლიერი ყოველთვის თავისი ძალით და არამცათუ სუსტი, ნახევარზედ ბარბაროსული — კულტურით, რასაც ისე გულმოდგინეთ იცავდნენ სულთნები, აზიიდან გამოსული დესპოტები, — დღეს დასცეს პატარა მოკავშირე სახელმწიფოთ. ბალკანეთის პატარა სახელმწიფოანი, ცხადლივ და ფარულად თავისთავზედ ყოველთვის განიციდნენ ოსმალეთის მკაცრ გავლენას და მუდამ დაუძინებელ მტრად სთვლიდნენ მასა. მაგრამ მათ გვერდში უდგნენ და ოსმალეთის ძალას ასუსტებდნენ სხვა პატარა ერებიც, მოქცეულნი ოტომანთა იმპერიის საზღვრებში. ეს პატარა ერები უარეს მკაცრ რეჟიმს იტანდნენ და „შინაურ“ მტრების რაზმებს შეადგენდნენ. ოსმალეთს გაუთავებელი დამსჯელი ექსპედიციები, გაუთავებელი აჯანყებათა ჩაქრობა და შინაურ მტერთან ბრძოლა სჭირდებოდა აზიისა და ევროპაში, ვინაიდან სხვა სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა, გარეშე „მაგარი ხელისა“ და მკაცრი აღმოფხვრისა ყოველგვარი თავისუფალი მოქმედებისა — მას არა სწამდა რა. „ახალგაზრდა ოსმალთ“, რომელთაც მთელი ძალა თვი-

სი დაამყარეს ჯარზედ, როგორც ერთად ერთ გაწვრთნილ და ცოტად თუ ბევრად შეგნებულ ელემენტზედ გაობრებულ ოსმალეთში, — ვერ შეიგნეს აგრეთვე, მკაცრი პოლიტიკის სუსტი მხარე ჩვენ დროში და აბდულჰამიდის გზას დაადგნენ. მათი სისასტიკე ყოველი ახალი აზრის წინააღმდეგ, მათი უღმობელი პოლიტიკა პატარა ერების მიმართ, არაფრით ჩამოუვარდებოდა სულთნებისას და ბევრჯელ კიდევ სქარპობდა. ყველა ეს აგროვებდა ხალხში, შინ და გარედ, ისეთს ელემენტებს, აწებებდა ისეთს ერთეულებს, რომელნიც ბევრჯელ რგანიულად მტრები იყვნენ ერთმანეთისა. ბალკანეთის სახელმწიფოანი შეეკრნენ ერთმანეთს პირობით სრულიად მოულოდნელად, რადგან ერთმანეთში მუდამ სადაო ჰქონდათ რამე. ამათ, რასაკვირველია, ფარულად და ახლილად მიემხრო ყველა ის ელემენტები ოსმალთა იმპერიის მოსახლეთა, რომელნიც თვის კისერზედ გრძობდნენ აუტანელ უღელს. ამათში ბევრი თვით ოსმალელი და მაჰმადიანიც ერია. და ოსმალეთი დაეცა; მისი მექანიკური ძალა არაფრით ყოფილა შეკავშირებული თვით ერის გულთან, ერის კულტურასთან და მთლად დაირღვა, უნუგეშო მდგომარეობაში ავადმყოფი აღმოჩნდა.

მაგრამ საბოლოოდ დაეცა თუ არა ოსმალეთი, მაშინვე იჩინა თავი მტრობამ თვით მოკავშირეებში. თუ რამდენიმე თვის წინად სერბიელნი და ბულგარელნი, ბულგარელნი და ბერძნები ერთმანეთისათვის თავს აკლავდნენ ოსმალებს, ერთად ღვრიდნენ თავის „ძმურ“ სისხლსა, საერთო მტერთან ბრძოლაში, — დღეს, დავლის გაყოფის დროს, წამოჰყო თავი ძველებურმა მტრობამაც და ახალმა უთანხმოებამაც; სერბიელნი და ბულგარელნი, ბულგარელნი და ბერძნები ერთმანეთს აღარა ზოგავენ და საზღვრებზედ, იმ ტერიტორიაზედ, რომელიც გუშინ საერთო მტერს გამოჰკლიაჯეს — დღეს ხელჩართული მწვავე ბრძოლა სწარმოებს.

არავინ იცის რა შედეგი მოჰყვება ახალს ძმათა სისხლის ღვრას და მიწყნარებული, დაშოშმინებული საერთა-შორისო განწყობილება დღეს ისევ განსაცდელში ვარდება: ავსტრიამ ხელახლა მუქარას მიმართა რუსეთის წინააღმდეგ, რომელიც ვითომ ნამეტანს ერთგულებას იჩენს ბალკანეთის სლავიანებისადმი; გერმანია საბოლოოდ ამტკიცებს სამხედრო ხარჯთ-აღრიცვას და აღიდებს

ჯარს, ფლოტს, საფრინაო რაზმებს; რუმინიაც ემუქრება ბალკანეთის მოკავშირეთ საქმეში ჩარევით, თუ მათ ომი გამოუცხადეს ერთმანეთს და სხ.

ასეთ მდგომარეობაში, ძნელია კაცმა რაიმე წინასწარი დასკვნა გამოიყვანოს, მაგრამ ცხადი კია რომ აჩრდილნი საერთა-შორისო შეტაკებისა ჯერ არ გაფანტულან. ამას გვიმტკიცებს უკანასკნელი ამბებიც, მოსულნი ბალკანეთიდან, საცა ფორმალურად არ არის ჯერ გამოცხადებული ომი, მაგრამ ყველგან მინიცი გაჩაღებულია ნამდვილი ომი. სერბიელები ვაცხარებულნი ეკვეთებიან ბულგარელთ, ართმევენ იარაღს, ხოცავენ ასობით ჯარისკაცებს, სტაცებენ ტერიტორიას, რომელზედაც ვამაგრებულან და სხვა ყველა ესენი ომის ცხადს ნიშნებს იძლევიან და დიდი დიპლომატიური გამჭრიახობა სჭირია ბულგარეთს რომ ოფიციალურადაც არ გამოაცხადოს ომი, როგორც ეტყობა, სერბიელები, ბერძნები და ჩერნოგორელები ეხლა ერთად ვამოდინან ბულგარეთის წინააღმდეგ, როგორც უფრო ძლიერ და ამიტომ უფრო ბევრის მოსურნე ბულგარეთის წინააღმდეგ. სალონიკის ქუჩებზე და მის გარშემო ნამდვილი ომია გაჩაღებული და ყველგან ბულგარელებს ჯერ-ჯერობით ამარცხებენ, რადგან მათი მთავრობა ყველა ღონესა ხმარობს, ომამდის არ მოიყვანოს საქმე.

როგორ შეხედავს ამ ახალს ომს ევროპა, ჯერ გამოკრვეული არ არის, მაგრამ მისათვის ეს ზედმეტს აუარებელ ხარჯს გამოიწვევს, რადგან ამ ბალკანეთის „მუწუკის გამოსარწყობად“ ჯერ კიდევ ბევრი ექიმი და შაშარი დასჭირდება. როცა ასეთი სახიფათო ადგილზეა ბრძოლა, როგორც არის დარდანელის და ბოსფორის კიდებები, ევროპის მთელი სამხედრო ძალა საომარ განწყობილებაში უნდა იყვეს, რომ ყოველგვარი მოულოდნელ ხიფათს მომზადებული დახედეს. და ვანა ცოტა მილიონები დაეხარჯა ევროპიელ სახელმწიფოთ ბალკანეთის ომის განმავლობაში? ან ცოტა ეხარჯებათ დღესაც, როცა ახალი სუნი დატრიალდა ომისა? შეიძლება ყველა წინასწარი მოლაპარაკებანი, შეთანხმებანი და ურთი-ერთობანი სრულიად დაირღვნენ, როცა საქმე ბრძოლამდე მივა, ან მოისპნენ თვით მდგომარე-

ობის ზეგავლენით, როცა რომელიმე მოკავშირე ოსმალეთსავეთ გაილახება.

მეომარი.

ნ ა რ ე კ ი

რამდენი ტყვიაა საჭირო ერთი კაცის მოსაკლავად?

ერთ გერმანელ გენერალს გამოყანგარიშებია, თუ რამდენი ტყვია და უუმბარაა საჭირო ერთი კაცის მოსაკლავად. საანგარიშო მასლად მას აუღია ბრძოლა კინკლასთან, რუსეთ-იაპონიის ომის დროს. რუსები უოფილან 4,000 კაცი, მაშინ როდესაც იაპონელთაგან 35,000. რუსებს დაუკარგავთ 100 აფიცერი და 1,375 ჯარისკაცი; იაპონელებს—133 აფიცერი და 4,071 ჯარისკაცი. რუსებს დაუხარჯავთ ამ შეტაკებაში 736,000 თოფის ტყვია და 7,780 ზარბაზნის უუმბარა, იაპონელებს—4,000,000 ტყვია და 40,150 უუმბარა.

ამ ცხრალით გამოდას, რომ ერთი რუსის მოსაკლავად იაპონელებს დასჭირებიათ 3,000-ჯერ თოფის გასროლა და 151-ჯერ ზარბაზნისა და ერთი იაპონელის მოსაკლავად რუსებს დასჭირებიათ 214 ტყვია და 10,5 ზარბაზნის გასროლა. თუ ერთ იაპონელ ეუმბარის წინას ვიანგარიშებთ 9 გირვანქაზე და ტყვიისას 10,5 გრამს—გამოვა რომ ერთი რუსის ჯარისკაცის მოკლასათვის საჭირო უოფილა 1000 გირვანქა თოფადი და ტყვია უუმბარის სახით და 48 გირვანქა თოფის ტყვია.

აქედან იხედავს დასკვნა გამოჰყავს, რომ იარაღის გაუმჯობესება არ მოქმედებს ძალიან, დახტოლ ჯარისკაცთა რიცხვზე. რიცხვი დახტოლთა განსაკუთრებით დამოკიდებულია, მისი აზრით, მათს უნებობრივ თვისებაზე: თუ ჯარისკაცი მამაცია და მტერს წინ უდგება, მაშინ ბევრი იხტება და თუ პირველ შეტაკებაზე გარბის—ბევრი ანა იხტება რა.

ახალი კლუბის

უკულტურო ოინები

პარასკევს 21 თბოთვეს „ქართულ კულტურის მოყვარულთა საზოგადოებამ“ გაუმართა „რუსეთის ბუნების მეტყველოთა და ექიმთა მეცამეტე ყრილობას, რომელიც ამ ჟამად თბილისში მოხდა, —პატარა საღამო. წაკითხული იყო რამდენიმე მოხსენება და საკონცერტო განყოფილებაც... მაგრამ ვიდრე გადავიდეთ თვით კონცერტზედ, უნდა შევჩერდეთ იმ უკულტურო საქციელზედ, რომელიც მოახდინეს ახალ კლუბის გამგეთ. ჯერ დაპირდნენ ხსენებულ საზოგადოებას თეატრსა და ორკესტრის თხოვებას, რისთვისაც „ქ. კ. მ. საზოგადოებამ“ დაითანხმა პატივცემული დ. ი. არაყიშვილი, დარჩენილიყო და მოხსენებასთან ერთად დემონსტრაციაც მოეადინა ქართული მუსიკისა.

საზოგადოებამ კიდევ მოიწვია სტუმრები, დარბიგა ბილეთები; ხალხი აუარებელი მოაწყდა მსურველი და სწორედ ამ დროს ახალი კლუბის გამგეობა გადაუბრუნდა: ვერც თეატრს-და ვერც ორკესტრს მოგცემთ, რადგან ჩვენი პროგრამით არ იხელმძღვანელოთ ღ უჩვენოთ იწყობთ ყველაფერსაო; გაზეთებშიაც კი გამოაცხადეს უარი. დიდი ლაპარაკისა და უსიამოვნების შემდეგ ხალხს მაინც დათანხმდა კლუბის აღმინისტრაცია, ბატონ რუტკოვსკის და თავად მ. დ. ქავჭავაძის სახით, შემდეგის კომბინაციას: კულტურულ საზოგადოებას უნდა წაეკითხნა მოხსენებანი ქაროულ საზამთრო თეატრში, შემდეგ, ანტრაქტის დროს მის სტუმრებს შეეძლოთ მოესმინათ კლუბის სიმფონიური კონცერტი და ისევ დაბრუნებულიყვნენ თეატრში სხდომის გასაგრძობად.

პირობა ისეთი იყო, რომ თერთმეტ საათზედ კლუბის ორკესტრი უნდა ჩაჩუმებულიყო, მაგრამ კლუბის გამგეთა უტიფრობამ იქამდის მიადლოა, რომ განახლებულ სხდომის დროს, როცა სიტყვების კითხვა დაიწყეს—ორკესტრი განგებ უფრო ხმა-მალლა უკრავდა, თითქო ჯიბრზედ ობსტრუქციას ახდენდა. მთელი ქართველი და მოწვეული რუსის საზოგადოება აღშფოთებული იყო ამისთანა უკულტურო საქციელით და ხმა-მალლა პროტესტს აცხადებდა: „Прекратите это хулиганство“ ჰყვიროდნენ სტუმრები და როცა ამასა სთხოვდნენ კლუბის იმ გამგეთ, რომელთაც ვერ მოასწრეს დამალვა—ისინიც თავხედურად ამბობდნენ. რა ჩვენი საქმეა, ჩვენ ჩვენი სტუმრები გყავსო.

საბედნიეროდ ამისთანა უზრდელმა საქციელმა სტუმრებისადმი, ამისთანა უდიერმა ჯიუტობამაც, რომ ყველაფერში ხელი შეეშალათ—ვერ წაახდინა საქმე და ყველანი მეტად ნასიამოვნები დარჩნენ. საღამომ მწყობრად და ლამაზად ჩაიარა; ბ. ნ. მ. ვ. მაჩაბელის გ. თ. ჟორდანის და დ. ი. არაყიშვილის სიტყვებმა ხანგრძლივი ტაში დაიმსახურეს, თანაგრძობის სიტყვები პროფ. კაბლუკოვისა (თამჯდომარე მეცამეტე ყრილობისა და პარასკევის კრებისა) და საზოგადოებიდან. საკონცერტო განყოფილებამ, რომლის ახალი კლუბის „კულტუროსან“ გამგეთა წყალობით მარტო კავსაძის ხოროთი იყო წარმოდგენილი გაუთავებელი აღტაცება და სიამოვნება გამოიწვია მასურებლებში. მთელმა საღამომ საოჯახო და სიმპატიური ხასიათი მიიღო. სირცხვილი სქამა მარტო საზოგადოების იმ ბნელმა ნაწილმა რომელმაც კლუბში მოიკალათა, თორემ კულტურული საზოგადოება ქართველ საზოგადოებასთან ერთად დღესასწაულს ჯეროვანად გაუძღვა და ვალიც პირნათლად მოიხადა.

დამსწრე.

ჩვენი ფოსტა

გარდუვალს: ტყუილად ფიქრობთ, რომ სატირა უქველად სატირელი უნდა იყვეს—აი მაგ., თვითონ თქვენმა სატირამ ბევრი გვაცინა.

ჩხირიმელას: „იმდენი მოვალეობა მაქვს, რომ ლექსის გასწორებას ვერ ვასწრობ და რედაქციამ გამისწოროსო“. ჩვენც იმდენი მოვალეობა გვაქვს, რომ ლექსის გასწორებას ვერ ვასწრობთ; გაუსწორებელი კი ვერ დაგვიბეჭდია.

დუშელს: „დუშეთის მახრაში ძაან არის გავრცელებული ქურდობაო“, იწერებით, ეს იმ ამბავს ხომ არ გავგონებთ, კრიტელი ეპამინონდი რომ ამბობდა: ყველა კრიტელი ცრუ არისო?

ანიჩკაძეს: „მირბის, მიმაფრენს უგზო უკლო ჩემი...
...ირემი (?)“

უგზო-უკლოდ სირბილი არავის არ ეკრძალება მაგრამ თან როცა ნაპარევი მიგაქვს, ყოველთვის მღევარს უნდა მოელოდე.

რედაქტორ-გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.